

Шум О. В.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСЛЯЦІЇ ІДІОСТИЛЮ ТА СТИЛЮ ПЕРЕКЛАДАЧА (НА ПРИКЛАДІ РОМАНІВ В. БАРКИ, О. ГОНЧАРА ТА І. БАГРЯНОГО)

У даній статті розглядаються особливості відтворення авторських рис при перекладі, способи їх збереження та безпосередньо індивідуальний стиль перекладача. Аналізується вплив перекладача на зміст і сприймання тексту читачем. У дослідженні наведено найпоширеніші перекладацькі трансформації при перекладі романів “Жовтий князь” В. Барки, “Тигролови” І. Багряного та “Собор” О. Гончара німецькою мовою.

Ключові слова: художній переклад, діаспорна література, роман, ідіостиль, оригінал, переклад, трансформація.

Останні десятиліття позначені сталим інтересом до мовознавчих студій, значну питому вагу серед яких становлять розвідки у галузі перекладів текстів художньої літератури кінця ХІХ–поч. ХХІ століть. Дослідження у цій сфері дозволяють переглянути здобутки попередніх парадигм. В основі цих досліджень лежить розуміння мови як когнітивного утворення, що використовується у комунікативній діяльності (А. Белова, А. Вежбицька, О. Кагановська, Ч. Філмор). Проблеми художнього перекладу досліджували М. Алексеев, А.-Г. Горбач, В. Коптілов, Ю. Левін, О. Матвіїшин, М. Рильський, А. Федоров, О. Чередниченко та ін. Наразі значний інтерес складають розвідки з питань ідіостилю не лише автора, а й стилю самого перекладача (А. Науменко, М. Іваницька).

При перекладі художнього тексту відтворення індивідуального стилю автора є найскладнішим завданням. Розквіт авторської індивідуальності по відношенню до художнього тексту стався у ХХ ст., коли її яскрава специфіка заслонила собою приналежність до певного літературного угруповання. Актуальність обраної нами теми пов'язана з наявністю незначної кількості досліджень у галузі перекладів сучасних текстів художньої літератури, зокрема з української мови німецькою. Мета розвідки полягає у дослідженні особливостей трансляції рис ідіостилю В. Барки, І. Багряного та О. Гончара, визначенні методів встановлення еквівалентності та адекватності перекладу. Предмет полягає у визначенні шляхів відтворення оригіналу в перекладі, співвідношення між оригіналом та перекладом. Об'єктом дослідження виступають приклади авторських стилістичних засобів з україномовних оригіналів романів “Жовтий князь”, “Собор” і “Тигролови” та їхні переклади німецькою мовою. Новизна роботи полягає у наявності незначної кількості досліджень даної теми у галузі перекладознавства, особливо це стосується перекладів творів українських письменників ХХ–ХХІ ст. німецькою мовою.

Творчість письменників діаспори (переважно воєнних і перших повоєнних років) В. Барки, І. Багряного, О. Гончара завоювала велику популярність за кордоном, але не була відома тривалий час в Україні. Завдяки цим авторам українська література збагатилася новими темами: репресії української інтелігенції, голодомор 1933 р., визвольна боротьба проти радянської системи 40–50-х рр. ХХ ст., згубний вплив комуністичної ідеології на духовність людини, посилення в літературі документальності (елективної – події і люди, суб'єктивної – атмосфера задушевності), стає різноманітнішою жанрова та стильова палітра, з'являються великі форми.

За тодішніх умов тоталітарного ладу найяскравішою сторінкою українського літературного процесу 40–50-х років було заснування 1945 р. у Західній Німеччині

Мистецького українського руху (МУР), який об'єднав письменників емігрантів (І. Багрянний, В. Барка, Ю. Клен, І. Костецький, Т. Осьмачка, У. Самчук, Ю. Шерех та ін.).

Завдяки діаспорній літературній діяльності, не лише у Німеччині, а й в інших країнах, отримали змогу з'явитися на світ не лише оригінали романів ("Тигролови" 1955 р. (Детройт, США), 1970 р. (Нью-Йорк, США), 1991 р. (Детройт, США); "Жовтий князь" 1963 р. (Нью-Йорк, США), був перевиданий у 1968 р., і тільки в 1991 р. уперше з'явився в Україні), а й їхні переклади ("Жовтий князь" 1981 р. вийшов у перекладі французькою мовою; "Тигролови" (англ. "Tigertrappers") – 1944 р. (Львів-Краків, Україна-Польща), 1946 р. (Новий Ульм, Німеччина).

Обрані для дослідження твори є, на нашу думку, цікавими для розгляду, оскільки романи "Собор" та "Жовтий князь" перекладені німецькою мовою митцями з українським корінням, а переклад роману "Тигролови" здійснено через третю мову (з англійської).

Творчість письменників еміграції, зокрема В. Барки, І. Багряного, О. Гончара, наскрізь пронизана авторською специфікою мови. У романах "Собор" і "Жовтий князь" не поодинокі зустрічаються новотвори на кольоропозначення, авторські неологізми та чимало фразеологічних одиниць. У О. Гончара спостерігаємо вживання низки імен історичних осіб, ужитих метонімічно [3; 2]. У романі І. Багряного "Тигролови" можна знайти прикмети і традиційного, і новаторського. Із традиційних засобів автор часто вживає епітети, інколи навіть дуже нагромаджує їх. Наявні колоритні порівняння, зустрічаються й метафори різних видів. Мова роману багата на фразеологізми, прислів'я, афористичні вислови та пісні [1, с. 5]. Саме такі авторські риси становлять, на нашу думку, чи не основну проблему при перекладі. Разом із цим постає дискусія, що важливіше при перекладі – збереження авторської форми та стилю чи відтворення змісту художнього твору.

У своєму дослідженні, А. Науменко зазначає, що ще не так давно дослідники не надавали особистості перекладача особливого значення, сприймаючи його просто як належне. І лише наприкінці ХІХ ст. німецький філолог Ульріх фон Віламовіц-Мьоллендорфф у своїй монографії про сутність перекладу (1891 р.) вперше теоретично обґрунтував тезу, що перекладач неминує змінює оригінал, бо має власну думку про всі його прикраси та вади. Ця теза знайшла у цього німецького фахівця з класичної філології яскраве й парадоксальне, але об'єктивне оформлення у максимі: "Скільки професійних перекладачів – стільки ж і точних перекладів" [8, с. 142].

Науковець виділяє три складові індивідуального стилю перекладача. На думку дослідника, перекладач як необхідний учасник філософсько-психологічного процесу сприйняття оригіналу як об'єкта докілья обов'язково повинен бути присутній у тексті перекладу. І це (тобто перекладач як суб'єкт сприйняття) є першою складовою частиною індивідуального стилю перекладача, у межах якої перекладач виступає як особистість із різноманітними іпостасями (ликами): як етнографічна, історична, соціальна, етнічна та ін. особа [7].

Отже, з вищезазначеного виходить, що перекладач не лише транслює авторські особливості іншою мовою, а й привносить у переклад власне розуміння, а відтак – формує власний стиль перекладу. Тобто, з дослідження А. Науменка отримуємо, що перекладач, окрім описаної раніше, так би мовити, філософської істоти, є ще й істотою професійною, яка має власні уподобання до прийомів перекладу (наприклад, вибір певної лексеми з низки її синонімів, використання тільки улюбленої морфологічної категорії або синтаксичної конструкції тощо). Ці лінгвістичні пристрасті, на його

думку, є другою складовою індивідуального стилю перекладача. Третьою ж складовою є змістовна оцінка оригіналу перекладачем [8, с. 143].

Таким чином, тяжіння перекладача до будь-якого виду трансформацій авторських одиниць у перекладі може розглядатися як його індивідуальна риса.

Досліджуючи німецько-українські літературні взаємини, М. Іваницька доходить висновку, що в іншій культурі країну репрезентують не стільки спорадичні переклади, скільки цілеспрямована праця перекладачів, котрі забезпечують якість перекладу та його рецепцію чужомовним реципієнтом завдяки поступовому пізнанню літературного процесу вихідної культури [4, с. 31]. Таким чином, ступінь розуміння перекладу читачем цілком залежить від майстерності перекладача.

М. Іваницька розглядає точку зору, за якої відображення чужої культури не може бути вірною репрезентацією цієї культури, а швидше є проекцією стереотипів, страхів та прагнень реципієнта (в т. ч. і перекладача). У зіткненні різних культур перше, що відчують комуніканти – інакшість мовлення чужинців, а поступово проявляється й інакше сприйняття світу, інакшість ціннісної шкали тощо. Переклад покликаний подолати цю чужість, забезпечити розуміння між комунікантами. Художній же переклад ставить перед собою більш об'ємне завдання – репрезентувати одній культурі продукт творчості іншої, забезпечивши при цьому його повноцінну рецепцію у новій культурі, тобто, міжкультурний обмін [4, с. 32]. І тут, на нашу думку, постає питання, а чи може німецькомовний перекладач відтворити у перекладі всі риси україномовного художнього твору, повноцінно відтворивши і зберігши рецепцію оригіналу? У відповідь на це науковець стверджує, що все ж викликом для перекладача стає не стільки чужа мова з її іншими мовними парадигмами, побудовою речень та глибинною структурою, скільки культурна чужість, коли у цільовій мові відсутній певний контекст, ситуативна риса, культурний феномен, концепт. Чужа культура і чужий світогляд текстуалізуються та концептуалізуються у тексті оригіналу, у ході рецепції перекладачем відбувається зсув концептів у бік приймаючої культури, у ході перекладу – текстуалізація сприйнятого та інтерпретованого перекладачем цільовою мовою. Переклад можна вважати конкретизацією чужості, котра, власне, виникає лише на перехресті мов, культур чи літератур [4].

Розглянувши німецькомовні переклади романів “Собор”, “Жовтий князь”, “Тигролови”, ми побачили, що перекладачі використовують такі перекладацькі прийоми, як пошук еквівалента, калькування чи дослівний переклад, опис та буквалізм, опущення. Виходячи з таких даних, можна зробити висновок, що перекладацькі трансформації доволі часто застосовуються при перекладі творів художньої літератури, у першу чергу, для досягнення адекватності та з метою збереження стилістичного значення та авторської індивідуальності. Вибір способу передачі (трансформації) при перекладі переважно залежить від ступеня досягнення поставленої мети щодо збереження образності у перекладі.

Подальші розвідки у даному напрямку сприятимуть, на нашу думку, глибшому і детальнішому аналізу особливостей перекладу української художньої літератури, зокрема творів письменників ХХ–ХХІ ст., німецькою мовою, а відтак, можуть бути використані з метою дослідження особливостей стилю перекладача з метою досягнення адекватності розуміння перекладу.

Л і т е р а т у р а :

1. *Багрянний І.* Тигролови: [роман] / Іван Багрянний. – К. : Наукова думка, 2004. – 368 с.
2. *Барка В.* Жовтий князь: [роман] / Василь Барка. – К. : Наукова думка, 2008. – 304 с.
3. *Гончар О. Т.* Собор: [роман] / О. Т. Гончар. – К. : Веселка, 1993. – 287 с.

4. Іваницька М. Л. Місце особистості перекладача в українсько-німецьких літературних взаєминах: [стаття] / М. Іваницька. // Наукові записки. Серія "Філологічна". – Вип. 25. – Острого, 2012. – С. 31-33. – (Режим доступу) http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nznuoa/fil/2012_25/index.html
5. Іваницька М. Л. "Своє" та "чуже" у теорії перекладу та структурі мовної особистості перекладача: [стаття] / М. Іваницька. – [Електронний ресурс]. – (Режим доступу) <http://zavantag.com/docs/2053/index-14667-1.html>
6. Науменко А. М. Складові індивідуального стилю перекладача: [стаття] / А. Науменко // Новітня філологія. – М., 2009. – № 13 (33). – С. 141-153. – (Режим доступу) http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nevfil/2010_13/13-16.pdf
7. Науменко А. М. Складові індивідуального стилю перекладача як чинник, руйнуючий оригінал: [стаття] / А. Науменко // Наукові записки. Філологічні науки. – Вип. 87 (1). – 12 с. – (Режим доступу) http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nz/89_1/statti/06.pdf
8. Науменко А. М. Філологічний аналіз тексту (основи лінгвопоетики): [навч. посібник] / А. М. Науменко. – Вінниця: Нова Книга, 2005. – 416 с.

Шум О. В. Особенности трансляции идиостиля и стиля переводчика (на примере романов В. Барки, О. Гончара и И. Багряного).

В данной статье рассматриваются особенности воспроизведения авторских черт при переводе, способы их сохранения и непосредственно индивидуальный стиль переводчика. Анализируется влияние переводчика на содержание и восприятие текста читателем. В исследовании приведены наиболее распространенные переводческие трансформации при переводе романов "Желтый князь" В. Барки, "Тигроловы" И. Багряного и "Собор" О. Гончара на немецкий язык.

Ключевые слова: художественный перевод, диаспорная литература, роман, идиостиль, оригинал, перевод, трансформация.

Shum O. V. Translational features of style's and idiostyle's interpretation of translator (on the translations of novels by V. Barka, O. Honchar and I. Bahrianyi).

This article describes the translational features of idiostyle by translation, means of conservation and direct individual style of translator. We analyze the influence of translator on the content and perception of text by readers. The study shows the most common translational transformations in translation of novels "Yellow Prince" by V. Barka, "Tiger trappers" by I. Bahrianyi and "The Cathedral" by O. Honchar into German.

Keywords: literary translation, literature of diaspora, novel, individual style, original, translation, transformation.

Яковлева К. О.

Київський національний лінгвістичний університет

ЗАЙМЕННИКИ ДРУГОЇ ОСОБИ У ПИСЬМОВИХ СВДЧЕННЯХ 1560-1760 РОКІВ: СТАТЕВИЙ, ВІКОВИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ПАРАМЕТРИ

Стаття присвячена вивченню еволюційних тенденцій у вживанні займенників другої особи у письмових свідченнях 1560-1760 років. На матеріалі мовних корпусів англійської мови крізь призму соціолінгвістичних та прагматичних факторів виявлено особливості узусу займенників другої особи ранньонівоанглійської мови. Розглянуто детермінанти, які кондиціювали вживання форм займенника другої особи у письмових свідченнях. Окреслено типові та дивергентні тенденції у виборі форми займенника другої особи залежно від статі, віку та соціального статусу мовця та адресата.

Ключові слова: займенники другої особи, ранньонівоанглійська мова, статеви́й параметр, віковий параметр, соціальний параметр.

На сучасному етапі еволюції англійської мови спостерігається відсутність опозиції числа в особових займенників другої особи. Однак ще в давньо- та